

שיכון בירושלים. חגיגה לאחן צילום: אלכס ליבק

גן עדן גיהנומי

הגיבורה של הספר "ללטף סרפדים" היא ילדה ירושלמית שרואה איך הבית שלה מתפרק, ושפתה הופכת את רחש הרחוב לפיוט

ללטף סרפדים

צביה פריד. הוצאת סוטם, 284 עמ', 90 שקלים

ניצה בנדב

1 מרכז ספרה החם והאנושי של צביה פריד עומדת ילדה בת עשר, שמסיימת כיתה ר' וער מדת לעלות לכיתה ה'. הילדה עדה ליחסים הקשים בין הדידה, ומנקודת תצפיתה, התמימה לכאורה, הם עצובים אבל לא טרגיים, גולשים במדרון חלקלק לקראת סופם, ויחד עם זאת רוויים תקווה, אופטימיות והומור. "ללטף סרפדים" מפתיע ביכולתו להביא פיסת מציאות אותנטית בשפה נמוכה לכאורה התואמת להפליא מציאות זו.

בלוק המגורים הגדול, שיש בו כמה כניסות הוא מוקף רשא צהוב, מחלונר תיו מציצות דמויות ססגוניות המבקשות לדעת על הנעשה אצל השכנים, ובריי רותיו מסתתרים סודות גלויים - הוא המשפחה המורחבת של הילדה, בת יחיי דה להוריה המסוכסכים. היא מתבוננת בשלל הדמויות הרבי-גוניות המקיפות אותה ואת אמה, מתארת אותן בלשונה הפרטנית, החושנית והמצחיקה, מאזינה בקשב רב לכל ריבוד היוצא מפיותיהן

ומחקה בכישרון את עגת ריבודן, את העברית המשובשת, האיריזמיטית והיצי רתית שעל לשונן. רקמת חיים שלמה של מהגרים מרומניה בשנות ה-60 של המאה ה-20 בשכונת קריית יובל בירושלים, על ניהוחותיה, בישוליה, מתחיה, רכי לוייתה, מלבושיה - הכל מוגש בשכבת לשון האופיינית לה, שהיא חגיגה לאחן. האם, סוניה חיימוביץ, היא אשה סוערת, מחצנת, שלא מהססת לתנות את צרותיה לפני חברותיה שבאו איתה באונייה מרומניה ומכונת "הגילול" על שם אחת מהן, גילולה שמה, שהיא הדומי ננטית שכיניהן. הילדה, יודית, המנסה לסנגר על אמה הגלותית, שאין לה כבוד עצמי "כמו שדודה גילולה אומרת לה בכל הודמנות" (עמ' 15), ווקפת לזכותה של האם את העובדה שהיא "בזחרת" את הנמד ענות שבפניהן תשפוך את לבה, ולא כמו אמהות אחרות עושה זאת לפני כולם. מהציטוט הבא ניתן ללמוד על ההווי

את הרצל ורך הדמעות" (עמ' 9). לילדה המעורבת בחיי אמה עד צוואר, חרדה לה, מגינה עליה, מעורדת אותה ותומכת בה כאילו שתי אלה החליי פו תפקידים הילדה היא האם של אמה, אין אפילו הודמנות לככות "כמו שיל" דים אחרים בוכים" (עמ' 14), כי האם היא הבוכה הקבועה בבית. הילדה, לעומת זאת, מוצאת לה אפיקי הישרדות ואיפוק משלה. "כשיש צרות אני חושבת מהר" (עמ' 25), היא אומרת על עצמה ובונה לה עולם משלה. העולם הזה אינו מנתק מהעולם הסובב אותה, שהדי היא סוכנת מציאות יוצאת דופן, אבל הוא מלא רמיון ילדי שמחלץ אותה ממצבים מביכים. בעוד שיחסייה עם אמה קרובים ואיני טנטיביים, אביה, פטר, בקושי מתייחס אליה. הוא עסוק בחיזוריו אחר נשים זרות, בתסכוליו העמוקים ובסלידתו מאשתו, מביתו, ממדינת ישראל, שהיא "מדבר" ותושביה "חיות", ומהשפה העברית

עם הגיעם הביתה הוא זודק את "שק הקמח" שעל גבו "כמו שזודקים שק ונכנס למקלחת" (עמ' 26). האב האדיש, האנוכי והמתנכר, זודק בלי כוונת מכוח הבחנה רקה על מהותה: היא ילדה ומבוגרת בר זמנית. בוגרת - משני הדידה האינפנטי לייס: ילדה - משום שאינה מוכנה לאבד את גן עדן הגיהנומי של ילדותה וחווה אותו במלוא הווייתה.

מסאמורפחה בשיכון

הדמויות בסיפורה של צביה פריד אינן סטיות, אלא משתנות. בייחוד משתנות האם ובתה. הבת בתוקף התב גרותה הגילית והאם בתוקף נסיבות החיים וההכרה החדשה הצומחת בה. האב, כפי שאייס, עוזב את הבית. הוא לא יכול לשאת את אשתו ששמנה, את העובדה שהיא לובשת חלוק המחוזק בסיכות ביטחון ונועלת את נעליו בגלל רגליה

הילדה המעורבת בחיי אמה עד צוואר תומכת בה כאילו החליפו תפקידים, ומוצאת לה אפיקי הישרדות משלה: "כשיש צרות אני חושבת מהר"

ש"שוברת לו את השיניים". הילדה לא מרבה לבקש ממנו רבדים. היא רק מנסה להדיעו כדי להשאירו בבית, למען אמה ולמען עצמה. באחד הימים, כשהיא לבר שה בתחפושת פורים שבה רגליה קשורות מבלי יכולת לנוע בטבעיות, היא פוגי שת לשמחתה את אביה בכניסה לבלוק ומבקשת ממנו לשאת אותה "שק קמח". התחפושת ומצבה העגום של הילדה בתר כה יוצרים את אחד המעמדים המחשיים והמבדחים ברומן. האב, הנעתר לבקש תה, מפטיר: "לפעמים אני מסתכל עלייך ורואה גיברת ולפעמים תינוקת בת שנה".

הנפוחות. מחשבותיה, לדעתו, מתרכי וות בבישולים ולא בתענוגות אחרים של החיים. "תראי מה נהיה ממך", הוא מעליב אותה, "פעם היתה לך טליה של בובה מהוויסדינה. יכולתי להעביר אותך דרך טבעת, ועכשיו את כבר יותר רחבה מגבוהה, ראית אותך?" (עמ' 112). והילדה המקשיבה מחרדה, שהוא מרפי סת סגורה, ממשיכה לרווח: "הוא צעק שהראש שלה מלא בקציצות בשר ובחי צילים על האש" (עמ' 113) והוא מתג עגע לרומניה מולדתו ולדיאנה אהובתו. הוא לא מוותר ועומד לטוס אל שתיהן.

תגובתה של האם לנטישה מתוארת בסרגיות קומית, אופיינית לדומן זה, והילדה מטפלת באמה בנאמנות אידקק: "אמא נכנסה למיטה ושכבה בלי מלים, בעיניים עצומות, המון ימים. אולי שבוע ואולי שבועיים, עם מגבת מטבח לחה על המצח ועליה פרוטות של תפוחי ארמה, שטופנים כאבי ראש וכאבי לב. זאת אני שודטבתי את המגבת, פרסתי תפוחי ארמה לפרוסות דקות וטדיות, הנחתי לה על המצח ואספתי את הפרוסות שודתייבשו והשחירו מהמצב ודקתי לפת. חיכיתי בסבלנות לדגע שבו הן כבר לא יהיו שחורות, שזה סימן לבריאות. כמעט לא יצאתי מהבית מהפחד להודיד ממנה את העיניים, אפילו שבחץ היה חם ונעים ובכיתה כבר הכינו את התפאודה להצגת סוף השנה. שמרתי על אמא. אני מהדס שלה, ודם זה לא מים" (עמ' 115). אבל השינוי מגיע, והוא לא קודה בבת אחת. צביה פריד מקפירה על תהליך מימטי, הדרגתי ואמין, של תיאור המטא מורפחה שעוברת האם, המטפסת אטאט מכירא עמיקתא לאיגרא רמא. הבת מרר תקת לשינוי המתחולל באמה ולכוחות החדשים הנובעים מתוכה. הדומן מסתיים בעזיבתן של האם ובתה את ביתן, והמלים האחרונות חודגות מהשכבה הלשונית הנמוכה שבה מדברים בבלוק ומתרוממות לגובה פיוטי מרגש: "בערב האחרון שלנו בבלוק יצא ריח נפלא מכל החלונות ומיי לא את האוויר הצלול של ירושלים בנח מה ובתקווה גדולה" (עמ' 283). הערה הרומנית, שסבלה מסטי ריאטיפיציה בהווי הגלויות הישראלי, לא פחות מהערה הפולנית או המרוקאית, זכתה לרומן מקסים ושובה לב מידה האמונה של צביה פריד.

פרופ' ניצה בנדב וקיסת ומלמת ספרות עברית והשואתית באוניברסיטת חיפה